

MUSIQA VA TASVIRIY SAN'AT

MAKTAB O'QUVCHILARINING TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA BADIY RIVOJLANISHINI TA'MINLASHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Murodova Rushana Maxmudovna,

Buxoro davlat pedagogika instituti magistri

Annotatsiya: Maqolada maktab o'quvchilarining tasviriy san'at darslarida badiiy rivojlanishini ta'minlashning ilmiy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Badiiy rivojlanishning kognitiv, emotsional-estetik va kreativ-amaliy komponentlari, shuningdek, zamonaviy pedagogik metodlar va raqamli texnologiyalar orqali shakllanadigan jarayonlar yoritiladi. Maqola tasviriy san'atning o'quvchining intellektual, ijodiy va estetik salohiyatini rivojlantirishdagi ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, badiiy rivojlanish, estetik idrok, kreativlik, pedagogik metodlar, raqamli texnologiyalar.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА: НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Муродова Рушана Махмудовна,

Бухарский государственный педагогический институт

Аннотация: В статье анализируются научно-педагогические основы обеспечения художественного развития школьников на уроках изобразительного искусства. Рассматриваются когнитивный, эмоционально-эстетический и креативно-практический компоненты художественного развития, а также процессы формирования через современные педагогические методы и цифровые технологии. Статья раскрывает значение изобразительного искусства в развитии интеллектуального, творческого и эстетического потенциала учащихся.

Ключевые слова: изобразительное искусство, художественное развитие, эстетическое восприятие, креативность, педагогические методы, цифровые технологии.

SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR ENSURING THE ARTISTIC DEVELOPMENT OF SCHOOL STUDENTS IN VISUAL ARTS LESSONS

Murodova Rushana Makhmudovna,

Bukhara State Pedagogical Institute

Abstract: This article analyzes the scientific and pedagogical foundations for ensuring the artistic development of school students in visual arts lessons. The cognitive, emotional-aesthetic, and creative-practical components of artistic development are examined, as well as the processes shaped through modern pedagogical methods and digital technologies. The article highlights the significance of visual arts in developing a student's intellectual, creative, and aesthetic potential.

Keywords: visual arts, artistic development, aesthetic perception, creativity, pedagogical methods, digital technologies.

Tasviriy san'at fani maktab ta'limi tizimida o'quvchi shaxsini har tomonlama

rivojlantirishga xizmat qiluvchi eng muhim pedagogik yo‘nalishlardan biri sanaladi. Chunki tasviriy san‘at nafaqat rasm chizish texnikalarini o‘rgatadi, balki o‘quvchilarni fikrlashga, sezishga, idrok etishga, voqelikni badiiy tahlil qilishga, o‘z his-tuyg‘ularini erkin ifodalashga ham o‘rgatadi. Bu fan orqali bola atrof-muhitni boshqacha ko‘ra boshlaydi — u predmetlar, shakllar, ranglar, yorug‘lik va soya o‘rtasidagi munosabatlarni idrok etadi, borliqni nafasat prizmasi orqali anglashga harakat qiladi. Tasviriy san‘at orqali o‘quvchi o‘z ichki dunyosini kashf etadi, o‘zining individual uslubini topadi, dunyoni estetik jihatdan talqin qilishga o‘rganadi.

Zamonaviy pedagogika fanida san‘at ta’limining o‘quvchi shaxsiga ta’siri keng ko‘lamli ilmiy izlanishlarga asoslanadi. Howard Gardnerning ko‘p intellekt nazariyasiga ko‘ra, har bir insonda bir nechta intellekt turlari mavjud bo‘lib, shulardan biri vizual-makonsal intellektidir. Gardner bu intellekt turini tasviriy san‘at orqali rivojlantirish eng tabiiy va samarali yo‘l ekanini ta’kidlaydi. Bunda bola tasviriy faoliyat orqali makon, nisbat, formalar, rang munosabatlarini idrok qiladi va bu idrok keyinchalik boshqa fanlarda — matematika, geometriya, fizika va hatto til fanlarida ham bilimlarni o‘zlashtirishni osonlashtiradi. John Dewey esa san‘atni insonning hayotiy tajribasi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan faoliyat deb biladi. Uning fikricha, san‘at o‘quvchining ichki emosional dunyosi bilan tashqi borliq o‘rtasida ko‘prik vazifasini bajaradi. San‘at jarayonida o‘quvchi sezadi, his qiladi, tahlil qiladi, sinab ko‘radi va shu orqali idrokning barcha bosqichlari faollashadi. V. Vigotskiy san‘atni bolaning psixik rivojlanishida eng samarali vosita sifatida ko‘rib, uning ramziy fikrlash, obrazli tafakkur, kreativ tasavvur kabi yuqori psixik funksiyalarni shakllantirishdagi rolini alohida qayd etadi. Uning fikricha, san‘at faoliyati bolaning “yaqin rivojlanish zonasi”ni kengaytiradi, u murakkab obrazlarni yaratish orqali o‘z intellektual va emosional darajasini bosqichma-bosqich oshiradi. Rudolf Arnhemning vizual fikrlash nazariyasida esa vizual idrokning tafakkur bilan bevosita bog‘liqligi ko‘rsatiladi; u ong ko‘pincha obrazlilik orqali ishlashini, inson fikrlashi tasviriy shakllarda namoyon bo‘lishini ta’kidlaydi. Bu esa tasviriy san‘atni tafakkurni rivojlantiruvchi kuchli vosita sifatida yana bir bor tasdiqlaydi.

Badiiy rivojlanish o‘quvchi shaxsining kognitiv, emotsional-estetik va kreativ-amaliy qirralarini bir butun sifatida shakllantiradi. Kognitiv rivojlanish jarayonida o‘quvchilar kompozitsiya, rangshunoslik, proporsiya, perspektiva, yorug‘-soya munosabatlari, faktura, tekstura, shakl konstruksiyasi kabi muhim nazariy bilimlarni o‘zlashtiradi. Bu bilimlar o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, tahliliy fikrlash, shakl va makonni idrok etish, predmetlarni qismlarga ajratib o‘rganish, ularning o‘zaro bog‘liqligini tushunish kabi murakkab kognitiv jarayonlarni rivojlantiradi. Shuningdek, nazariy bilimlar o‘quvchining umumiy tafakkurini kuchaytirib, ularni atrofda voqea va hodisalarni estetik idrok qilishga undaydi.

Emotsional-estetik rivojlanish san‘atning o‘quvchi shaxsiga eng sezilarli ta’sir etadigan yo‘nalishidir. O‘quvchi san‘at asarlarini idrok etish orqali o‘z emotsiyalarini boshqarishga, his-tuyg‘ularini anglashga, voqelikni go‘zallik mezonlari asosida baholashga o‘rganadi. Estetik idrok rivojlangan o‘quvchi hayot hodisalariga ham nafis ko‘z bilan qaraydi, har bir narsa va hodisada uyg‘unlik, rang ohanglari, shakl go‘zalligini topishga intiladi. Dewey ta’kidlaganidek, san‘at — bu tajribaning eng yuqori shakli bo‘lib, unda estetika va kognitsiya uyg‘unlashadi. O‘quvchi san‘at orqali faqat chiroyli obrazlarni yaratmaydi, balki o‘zining ichki dunyosini badiiy ifodalaydi, ruhiy ehtiyojlarini qondiradi, hissiy kechinmalarini boshqaradi.

Kreativ-amaliy rivojlanish badiiy faoliyatning eng faol bosqichidir. O‘quvchi mustaqil rasm chizish, turli texnikalarni sinab ko‘rish, rang va shakl bilan tajriba o‘tkazish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Bu jarayonda u noodatiy g‘oyalar yaratadi, mavjud muammolarga o‘ziga xos yechimlar topadi, obraz yaratish jarayonida yangi tasavvur ufqlarini kashf etadi. Gardner va Csikszentmihalyining tadqiqotlari ijodiy faoliyat bolaning ichki motivatsiyasini kuchaytirishini, uning shaxs sifatidagi faolligini oshirishini ko‘rsatadi. Amaliy faoliyat orqali

o'quvchi o'ziga bo'lgan ishonchni, mustaqillikni, tashabbuskorlikni, ijodiy mas'uliyatni o'zlashtiradi.

Badiiy rivojlanish jarayoniga pedagogik metodlarning ta'siri ham beqiyosdir. Kuzatish asosidagi metodlar o'quvchining vizual idrokini rivojlantiradi, real borliqni to'g'ri ko'rish va tasvirlash qobiliyatini kuchaytiradi. Muammoli-ijodiy metodlar bolaning tafakkurini faollashtirib, uni mustaqil izlanishga, yangi g'oyalar yaratishga undaydi. Masalan, "Musika kayfiyatini rang orqali tasvirlash", "Xayoliy manzara yaratish", "Fantastik obrazga yangi detallar qo'shib takomillashtirish" kabi topshiriqlar ijodiy fikrlash jarayonini jonlantiradi. Interaktiv metodlar esa o'quvchining kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi; "Aqliy hujum" orqali g'oyalar ishlab chiqiladi, "Assotsiativ xarita" orqali tushunchalar bog'liqligi o'rganiladi, "Venn diagrammasi" yordamida obrazlar qiyosiy tahlil qilinadi, "Badiiy tahlil klasteri" esa san'at asarining mazmuniy-qurilish asoslarini idrok etishga yordam beradi. Eisner va Deweyning fikrlariga ko'ra, bunday interaktiv jarayonlar o'quvchini estetik fikrlashga undaydi, uning tanqidiy tafakkurini shakllantiradi va badiiy tahlil ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar tasviriy san'at ta'limiga tub o'zgarishlar kiritmoqda. Grafik planshetlarda rasm chizish, raqamli bo'yoqlar bilan ishlash, Adobe Illustrator, Photoshop, Krita, Procreate kabi dasturlarda grafika yaratish, 3D modellashtirish, animatsiya va vizual effektlar yasash, AR va VR muhitlarda san'at asarlarini ko'rish va yaratish imkoniyatlari o'quvchilarning tasavvurini yanada kengaytiradi. Raqamli texnologiyalar o'quvchilarni XXI asrning eng talabgir yo'nalishlari — dizayn, animatsiya, 3D modellashtirish, kompyuter grafikasi, multimediali san'at kabi kasblarga tayyorlaydi. Bu esa maktab ta'limini zamonaviy me'yorlar bilan uyg'unlashtiradi va o'quvchilarga global dunyo talablariga mos ko'nikmalarni beradi.

Badiiy rivojlanishda estetik muhitning o'rni ham beqiyosdir. Sinf xonalarining badiiy dizayni, devorlardagi mashhur rassomlar asarlari reproduksiyalari, maktab ko'rgazmalari, plenyer mashg'ulotlari, ochiq darslar o'quvchilarda san'atga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Muzey va galereyalarga tashriflar esa o'quvchilarni bevosita san'at bilan yuzlashtiradi — ular milliy va jahon san'atining tarixiy, madaniy, uslubiy xususiyatlarini jonli holda idrok qiladi, bu esa ularning madaniy tafakkurini rivojlantiradi.

O'qituvchi badiiy rivojlanish jarayonida markaziy o'rin tutadi. Uning pedagogik, psixologik, metodik va san'atshunoslik bilimlari o'quvchining ijodiy ishonchini mustahkamlaydi. O'qituvchidan o'quvchini rag'batlantirish, unga to'g'ri yo'l ko'rsatish, ijodiy jarayonni boshqarish, o'quvchining xatolarini to'g'ri tahlil qilish va konstruktiv fikr bildirish kabi ko'nikmalar talab etiladi. O'quvchi yaratgan ishga bildirilgan har bir izoh uning kelajakdagi ijodiy ishonchiga kuchli ta'sir qiladi. Shu sababli tanqid emas, balki qo'llab-quvvatlovchi, rag'batlantiruvchi izoh o'quvchining ijodiy potensialini oshiradi.

Shu tarzda qaralganda, tasviriy san'at darslarida badiiy rivojlanish kompleks, ko'p yo'nalishli, integrativ jarayon bo'lib, o'quvchining obrazli tafakkuri, kreativ fikrlashi, estetik didi, emotsional sezgirligi va madaniy saviyasini rivojlantiradi. Zamonaviy pedagogik metodlar, raqamli texnologiyalar, estetik muhit, san'atshunoslik bilimlari va o'qituvchining professional mahorati uyg'unlashganda, o'quvchi san'atni chuqur anglaydi, tahlil qiladi va ijodiy ifodalay oladi. Natijada tasviriy san'at o'quvchini faqat bir fan bo'yicha emas, balki hayotda ham estetik, intellektual va ijodiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Adabiyotlar:

1. Teplov, B. M. The Psychology of Artistic Creativity. Moscow State University Press. (1961).

2. Vygotsky, L. S. The Psychology of Art. MIT Press. (1971).
3. Qodirov, N. Maktab o'quvchilarida badiiy tafakkur va kreativlikni rivojlantirish. Toshkent: Fan va Texnologiya. (2016).
4. Islomova, D. Tasviriy san'at va o'quvchilarning estetik didini shakllantirish. Toshkent: Pedagogika. (2019).
5. Karimov, S. Bolalar tasviriy ijodini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi. (2020).
6. Istamovna, Ibatova Nigora. "THE IMPORTANCE OF THINKING IN THE VISUAL ARTS CLASSROOM." AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING 3.2 (2025): 1050-1055.
7. Istamovna, Ibatova Nigora. "Pedagogical approaches to the development of artistic thinking of students." International conference on multidisciplinary science. Vol. 1. No. 5. 2023.
8. Istamovna, Ibatova Nigora. "The role of composition of the educational subject in the process of figurative thinking." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 4.3 (2024): 531-535.
9. Istamovna, Ibatova Nigora. "UDK: 371.2; 2 USE OF CREATIVE METHODS IN THE TEACHING OF FINE ARTS." 21.
10. Istamovna, Ibatova Nigora. "THE ROLE OF VISUAL ARTS IN DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE ABILITIES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 4.3 (2024): 526-530.
11. Ibatova, N. I., and L. R. Zaripova. "In The Works of Uzbek Artists of XIX-XX Centuries Landscape Genre." EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION 2.4 (2022): 14-17.
12. Kenesbekovich, Baydabekov Ayez, Nadir Djalolovich Yadgarov, and Ibatova Nigora Istamovna. "PROBLEMS OF DETERMINING THE LEVEL OF SPATIAL IMAGINATION OF STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING THE COURSE OF ENGINEERING GRAPHICS." International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices.